

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

بشوی، محمد یعقوب، ۱۹۷۲ - م.

تغییرات اجتماعی از منظر قرآن/ محمد یعقوب بشوی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۸.

۶۳۲ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۲۴۷۵) (قرآن: ۳۵۷، علوم قرآن: ۲۱۴)

ISBN 978-964-09-1885-2

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۵۹۱] - ۶۳۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. تحولات اجتماعی - جنبه های قرآنی. ۲. تحولات اجتماعی. ۳. دانشمندان اسلام - دیدگاه های سیاسی و اجتماعی. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان

کتاب. ب. عنوان.

۲۹۷/۱۵۹

ب ۳۳۰۰۴ BP

شماره کتاب شناسی ملی: ۵۰۲۷۹۰۸

۱۳۹۸

■ موضوع: علوم قرآن: ۲۱۴ (قرآن: ۳۵۷)

■ گروه مخاطب: تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۴۷۵

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۱۳۵

بوستان کتاب

تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

محمد رفیعی

بیت
۱۳۹۸

بوستان کتاب

تسمیرات اجتماعی از منظر قرآن

- نویسنده: محمد یعقوب بشوی
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۸ • شمارگان: ۴۰۰ • بهای: ۸۵۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

Printed in the Islamic Republic of Iran

- ♦ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائی)، ص پ ۳۷۱۸۵/۹۱۷، تلفن: ۰۲۱۵۵-۷۸۰۰، نماینده: ۳۷۷۴۲۱۵۱، تلفن پخش: ۳۷۷۴۳۴۲۶
 - ♦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب، ۵۰ ری. ناشر)
 - ♦ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵۱، تلف: ۶۶۰۹۸۷۸
 - ♦ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه رضوی، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲
 - ♦ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلف: ۳۷۰۰۰۰
 - ♦ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نبش خیابان رم، تلفن: ۳۷۷۴۳۰۹
- اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، یا ارسال شماره همراه خود به ۰۲۱۵۵-۱۰۰۰۲ یا از طریق رختاب به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکاریانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب و سرویراستار: ابوالفضل طریقه دار • ویراستار: حسین برخوردار
- اصلاحات حروف نگاری: مهدیه قرباندوست و لیلا حاج اسماعیلی • صفحه آرایی: حسین محمدی و احمد مؤتمنی
- نمونه خوانی: ابیاصلت غریب • کنترل نمونه خوانی: محمدجواد مصطفوی • بازخوانی نهایی متن: مهدی خلیلیان
- کنترل فنی صفحه آرایی: سیدرضا موسوی منش • مدیر گروه هنری: مسعود نجابتی • طراح جلد: محمود هدایی
- اداره آماده سازی: حمیدرضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی
- رئیس مؤسسه
محمدباقر انصاری

فهرست

۱۹	مقدمه
----	-------

نصل اول: کلیات

۲۵	گفتار اول: مفهوم شناسی
----	------------------------

۲۵	۱. تغییر
----	----------

۲۹	۲. تحول
----	---------

۳۰	۳. انقلاب
----	-----------

۳۳	۴. اجتماع
----	-----------

۳۷	گفتار دوم: میناشناسی
----	----------------------

۳۷	۱. اصالت فرد و جامعه، یا اصل تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن دو؟
----	---

۳۹	دیدگاه علامه طباطبائی
----	-----------------------

۴۴	دیدگاه شهید مطهری
----	-------------------

۶۴	۲. قانون مندی جامعه
----	---------------------

تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

۷۳	یادآوری چند نکته
۷۳	۱. تغییر در سطح خرد و کلان
۷۵	۲. عامل
۷۵	۳. شرایط
۷۵	۴. کارگزاران
۷۵	۵. هدف
۷۶	۶. راه کار
۷۶	۷. پی آمد
۷۶	جمع بندی

فصل دوم: دیدگاه‌های دانشمندان اسلامی و غربی در باره تغییرات اجتماعی

۷۹	مقدمه
۸۱	گفتار اول: دانشمندان اسلامی
۸۲	۱. فارابی
۸۳	۲. ابن خلدون
۸۷	۳. اسدآبادی
۸۸	۴. امام خمینی
۹۲	۵. شهید مطهری
۹۶	۶. شهید صدر

۱۰۰	گفتار دوم: دانشمندان غربی
۱۰۰	۱. نظریه تکامل گرایانه
۱۰۰	مقدمه
۱۰۲	اقسام نظریات تکاملی
۱۰۵	بررسی و نقد دیدگاه کُنت
۱۰۹	۲. نظریه تضادی
۱۱۰	بررسی و نقد دیدگاه مارکس
۱۲۵	۳. نظریه روان شناسی اجتماعی
۱۲۷	بررسی و نقد دیدگاه میگن
۱۲۸	گفتار سوم: چارچوب نظری
۱۳۴	الف) تغییر اجتماعی
۱۴۳	ب) تکامل و انحطاط اجتماعی از مسیر امتحان
۱۵۳	ج) هدف نزول تدریجی قرآن
۱۵۸	جمع بندی

فصل سوم: مؤلفه های تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

۱۶	مقدمه
۱۶۲	گفتار اول: موضوع تغییر
۱۶۲	۱. فرهنگ
۱۶۹	۲. سیاست

تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

۱۷۰	۳. اقتصاد
۱۷۱	گفتار دوم: انواع تغییر
۱۷۱	۱. بدون برنامه و سریع
۱۷۱	۲. با برنامه سریع
۱۷۲	۳. با برنامه به صورت تدریجی
۱۷۶	گفتار سوم: مراحل تغییر
۱۷۶	مقدمه
۱۷۷	۱. فرد
۱۷۷	۲. خانواده
۱۷۹	۳. عشیره
۱۸۰	۴. جامعه
۱۸۱	۵. جهان
۱۸۲	گفتار چهارم: سرعت تغییر
۱۸۲	۱. تدریجی
۱۸۴	۲. سریع
۱۸۷	گفتار پنجم: روند تغییر
۱۸۸	۱. تغییرات مثبت و در مسیر تکامل
۱۹۳	۲. تغییرات منفی به سوی انحطاط
۱۹۵	گفتار ششم: عوامل تغییر از منظر قرآن
۱۹۵	مقدمه

۱۹۸	بخش اول: عوامل فرهنگی
۲۰۰	الف) باورها
۲۰۱	۱. باورهای مثبت
۲۰۲	اول: ایمان
۲۰۷	دوم: یقین
۲۱۰	۲. باورهای منفی
۲۱۱	الف) شرک
۲۱۴	دوم: نفاق
۲۱۵	سوم: باطل
۲۲۰	ب) ارزش‌ها
۲۲۴	۱. تقوا
۲۲۸	۲. امر به معروف و نهی از منکر
۲۳۵	۳. تعلیم و تربیت
۲۳۷	۴. وحدت کلمه
۲۴۰	۵. قیام
۲۴۳	۶. جهاد
۲۴۶	۷. شکرگزاری
۲۵۱	۸. استغفار
۲۵۴	۹. توبه
۲۵۵	ج) ناپهنجاری‌های رفتاری

تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

۲۵۶	۱. ظلم
۲۶۱	۲. فساد اخلاقی
۲۶۴	۳. کفران
۲۶۸	۴. گناه
۲۷۱	۵. اختلاف
۲۷۵	۱. نمادها
۲۷۷	۱. نمادهای مثبت
۲۷۷	اول: سجده
۲۸۲	دوم: حج
۲۸۳	سوم: نماز جمعه
۲۸۳	چهارم: ایام الله
۲۸۴	پنجم: صفا و مروه
۲۸۵	ششم: قربانی
۲۸۶	هفتم: میزان
۲۸۷	۲. نمادهای منفی
۲۸۷	اول: بت
۲۸۹	دوم: سامری
۲۹۱	سوم: قارون
۲۹۲	چهارم: حمار
۲۹۲	پنجم: سگ

۲۹۴	ششم: خنزیر
۲۹۵	هفتم: زنجیر
۲۹۶	بخش دوم: عوامل سیاسی
۲۹۶	مقدمه
۲۹۶	۱. مردم
۲۹۸	۲. رهبری
۲۹۹	الف) رهبری مثبت
۳۰۶	ب) رهبری منفی
۳۰۷	۳. جابه‌جایی قدرت
۳۰۸	بخش سوم: عوامل اقتصادی
۳۰۹	۱. ثروت
۳۱۴	۲. داد و ستد
۳۱۵	۳. تکاثر
۳۱۶	۴. ربا
۳۱۷	گفتار هفتم: شرایط تغییر از منظر قرآن
۳۱۷	مقدمه
۳۱۹	۱. بصیرت
۳۲۵	۲. استقامت
۳۳۰	۳. صبر
۳۳۴	۴. توفیق الهی

تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

۳۳۷	گفتار هشتم: کارگزاران تغییر از منظر قرآن
۳۳۷	مقدمه
۳۴۱	الف) گروه‌های اجتماعی در قرآن
۳۴۲	۱. گروه‌های اجتماعی مثبت
۳۴۲	اول: انعام یافتگان
۳۵۲	یک: پیامبران
۳۵۸	دو: صدیقان
۳۶۱	سه: شهیدان
۳۶۴	چهار: صالحان
۳۶۷	دوم: «أُولُوا بَقِیَّةٍ»
۳۸۵	سوم: مستضعفان
۳۹۱	۲. گروه‌های اجتماعی منفی
۳۹۲	اول: غضب شدگان
۳۹۶	دوم: گمراهان
۳۹۹	سوم: طاغوت
۴۰۹	چهارم: مترفان
۴۱۹	پنجم: اکابر
۴۲۲	ب) نخبگان در قرآن
۴۲۵	نخبه‌پروری
۴۲۶	انواع نخبگان

۴۲۶	الف) نخبگان ایدئولوژیکی
۴۲۷	۱. نخبگان ایدئولوژیکی مثبت
۴۲۸	۲. نخبگان ایدئولوژیکی منفی
۴۳۱	ب) نخبگان مالکیت
۴۳۱	۱. نخبگان مالکیت مثبت
۴۳۲	۲. نخبگان مالکیت منفی
۴۳۸	ج) نخبگان فکری
۴۳۸	۱. نخبگان فکری مثبت
۴۳۹	۲. نخبگان فکری منفی
۴۴۰	د) نخبگان علمی
۴۴۱	۱. نخبگان علمی مثبت
۴۴۲	۲. نخبگان علمی منفی
۴۴۵	ه) نخبگان سیاسی
۴۴۶	۱. نخبگان سیاسی مثبت
۴۴۸	۲. نخبگان سیاسی منفی
۴۵۲	گفتار نهم: موانع تغییر از منظر قرآن
۴۵۲	مقدمه
۴۵۲	الف) موانع فرهنگی
۴۵۳	۱. تقلید کورکورانه از باورهای غلط پیشینیان
۴۵۷	۲. جهل

تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

۴۵۹	۳. شک
۴۶۲	۴. تبلیغات کاذب
۴۶۴	(ب) موانع اجتماعی
۴۶۵	۱. مخالفت توده مردم
۴۶۶	۲. ملأ
۴۷۰	(ج) موانع روانی
۴۷۱	۱. تکبر
۴۷۵	۲. احساس بی‌بازی
۴۷۶	۳. هوای نفس
۴۷۸	۴. حسد
۴۸۱	۵. ناامیدی
۴۸۲	۶. ترس
۴۸۳	جمع‌بندی

فصل چهارم: اهداف، راه‌کارها و پی‌آمدهای تغییرات اجتماعی

از منظر قرآن

گفتار اول: اهداف تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

۴۸۷	مقدمه
۴۸۸	(الف) اهداف فرهنگی
۴۸۸	۱. ایجاد جامعه آگاه

۴۹۰	۲. ایجاد جامعه هدایت یافته
۴۹۲	۳. ایجاد جامعه فاضل
۴۹۴	۴. ایجاد جامعه متکامل
۴۹۷	۵. ایجاد جامعه توحیدی
۵۰۰	ب) اهداف اجتماعی
۵۰۰	۱. حاکمیت اخوت
۵۰۱	۲. تعاون جماعی
۵۰۲	۳. عدالت
۵۰۹	ج) اهداف سیاسی
۵۱۰	۱. حاکمیت مطلق الهی
۵۱۱	۲. استقلال امت اسلامی
۵۱۲	۳. مشارکت مردم
۵۱۳	۴. تشکیل دولت واحد جهانی
۵۱۶	د) اهداف اقتصادی
۵۱۶	۱. عدالت اقتصادی
۵۲۲	۲. رشد اقتصاد
۵۲۳	گفتار دوم: راه کارهای تغییرات اجتماعی از منظر قرآن
۵۲۳	مقدمه
۵۲۴	الف) راه کارهای فرهنگی
۵۲۴	۱. جهاد بر اساس قرآن

تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

۲. حفظ فرهنگ اصیل ۵۲۷
۳. نیکی ۵۲۸
۴. محبت ۵۳۰
۵. معرفی الگوها ۵۳۱
۶. آموزش و پرورش صحیح ۵۳۴
- اول: تربیت متخصصان ۵۳۶
- دوم: تنظیم نظام آموزشی ۵۳۶
- سوم: تشکیل کارگروه‌ها ۵۳۷
- چهارم: ایجاد اتاق فکر اسلامی ۵۳۸
۷. استفاده از رسانه‌های جمعی ۵۳۸
- ب) راه کارهای اجتماعی ۵۳۹
۱. تأثیر پذیری از سرنوشت گذشتگان ۵۳۹
۲. استمداد از افعال سازنده و امور معنوی ۵۴۲
۳. اعتماد به نیروهای خودی ۵۴۳
- ج) راه کارهای سیاسی ۵۴۴
۱. انتخاب حاکمان و نمایندگان صالح ۵۴۴
۲. مبارزه مستمر ۵۴۵
۳. اطاعت از رهبری صالح ۵۴۶
- د) راه کارهای اقتصادی ۵۴۹
۱. زکات ۵۴۹

۵۵۰	۲. خمس
۵۵۱	۳. انفاق
۵۵۲	۴. صدقه
۵۵۳	۵. تجارت
۵۵۴	۶. بیع
۵۵۶	۷. اقتصاد بدون ربا
۵۵۷	۸. قرض الحسنه
۵۵۸	گفتار سوم: پی آمدهای تغییرات اجتماعی از منظر قرآن
۵۵۸	مقدمه
۵۵۹	الف) پی آمدهای مثبت
۵۵۹	۱. استقلال
۵۶۳	۲. حفظ هویت جمعی
۵۶۵	۳. عزت
۵۶۷	۴. امنیت
۵۶۸	۵. نورانی شدن
۵۶۹	۶. صعود
۵۷۱	۷. حیات طیبه
۵۷۳	۸. فلاح
۵۷۴	ب) پی آمدهای منفی
۵۷۴	۱. وابستگی

تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

- ۵۷۶ ۲. فقر و ناامنی
- ۵۷۷ ۳. گمراهی
- ۵۷۸ ۴. ذلت
- ۵۷۹ ۵. از دست دادن هویت جمعی
- ۵۸۰ ۶. سقوط
- ۵۸۱ ۷. سرافرازی مبهم
- ۵۸۲ جمع بندی
- ۵۸۳ گفتار چهارم، خاتمه
- ۵۸۳ ۱. جمع بندی کلی
- ۵۸۶ ۲. یافته ها
- ۵۸۸ ۳. کاستی ها
- ۵۸۹ ۴. پیشنهادها
- ۵۹۱ کتاب نامه
- ۶۲۹ مجلات و روزنامه ها
- ۶۳۱ پایگاه های اینترنتی

مقدمه

علوم انسانی نقش مؤثری در پیدایی تغییرات اجتماعی دارد و به نوعی متکفل چنین امری به حساب می آید. امروزه نقش علوم انسانی در مسائل مختلف اجتماعی بر کسی پوشیده نیست و با توجه به نیاز جامعه ضرورت دارد مبانی علوم انسانی از قرآن و سنت استخراج، و به مجامع علمی دنیا ارائه گردد.

رهبر معظم انقلاب، آیه الله خامنه ای - دامت برکاته - با توجه به چنین اصلی، به دانشمندان فرمودند: «مبنای علوم انسانی غرب که در دانشگاه های کشور به صورت ترجمه ای تدریس می شود، جهان بینی مادی و متعارض با مبانی قرآنی و دینی است، در حالی که پایه و اساس علوم انسانی را باید در قرآن جست و جو کرد».^۱

در پژوهش فرارو می کوشیم گامی عملی در لَبّیک گویی به ندای رهبری

۱. در دیدار با هزاران نفر از بانوان قرآن پژوه، ۱۳۸۸/۷/۲۸، به نقل از پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری.

و اسلامی سازی علوم برداریم. این نوشتار، گام اول در این زمینه است و از دیگر صاحبان فکر و نظر انتظار داریم قدم های بعدی را بردارند، تا علوم انسانی اسلامی به تمام جهانیان عرضه گردد.

از جمله مسائل مهم جامعه انسانی تغییرهای اجتماعی است. گرچه پی آمدهای این تغییرات می تواند در سرنوشت افراد جامعه تاثیر متعددی برجای گذارد. این حقیقتی است که توجه بسیاری از جامعه شناسان را به خود جلب کرده است، به طوری که ره آورد توجه و تحقیقات آنان ارائه نظریه های دگرگونی است که امروزه در مجامع علمی و دانشگاهی مطالعه می شود. البته ابهام گویی، تناقض و نداشتن چارچوب مشخص و حتی تعریف واحد از طرف آنان، بر پیچیدگی چنین پژوهش هایی افزوده است. مشکل عمده این نظریات، نگرش تک بُعدی و مادی گرایانه به موضوع، و از کاستی های چنین دیدگاه هایی، علوم اجتماعی سکولار و بدون معنویت است.

اندک شماری به نظریه روان شناسی اجتماعی هم توجه کرده اند، اما بر اساس همان دیدگاه، لازم بود با توجه به اهمیت موضوع تغییرات در سرنوشت جوامع، از نظرگاه قرآن کریم بررسی شود، البته قرآن کتاب جامعه شناسی نیست، ولی در این باره بدون نظر هم نیست.

هدف نزول قرآن ایجاد تغییرات مثبت و جلوگیری از تغییرات منفی در

جامعه بوده، از این رو به چرایی و چگونگی تغییرات توجه کرده است و افزون بر هست‌ها، از باید‌ها و نبایدها^۱ نیز فراوان سخن گفته است. قرآن مجید به این موضوع کاملاً نگرش ارزشی^۲ دارد و افزون بر عوامل مادی، عوامل معنوی نیز تأکید بیشتری ورزیده است، به گونه‌ای که عوامل فرهنگی را موتور پیش‌برنده آن دانسته است. تغییرات اجتماعی از دیدگاه قرآن کریم را می‌توان دو گونه ترسیم کرد:

الف) تکامل اجتماعی از مسیر امتحان بر محوریت رهبری صالح؛

ب) انحطاط اجتماعی از مسیر امتحان بر محوریت رهبری ناصالح.

کشف مبانی «تأثیرگذاری و تأثیرپذیری فرد و جامعه»، به جای اصالت فرد و جامعه و «قانون‌مندی - جامعه»، از جمله یافته‌های مهم در این موضوع برشماری می‌شود. پرسش اصلی پژوهش در دست، «تغییرات اجتماعی از منظر قرآن» است.

می‌توان برخی سؤال‌های فرعی این اثر را چنین برشمرد:

- میان مفهوم تغییر، تحول و انقلاب چه تفاوتی وجود دارد؟
- دیدگاه‌های دانشمندان اسلامی و غربی درباره تغییرات اجتماعی چیست؟

- موضوع تغییر اجتماعی از منظر قرآن چیست؟

1 . Do's and don'ts

2 . Value.

تغییرات اجتماعی از منظر قرآن

- انواع تغییر اجتماعی از منظر قرآن چیست؟
- مراحل تغییر اجتماعی از منظر قرآن چیست؟
- سرعت تغییر اجتماعی چیست؟
- جهت تغییر اجتماعی از منظر قرآن چیست؟
- عوامل تغییرات اجتماعی از منظر قرآن کدام‌اند؟
- عوامل مثبت و منفی فرهنگی برای ایجاد تغییرات اجتماعی از منظر قرآن چیست؟
- عوامل مثبت و منفی سیاسی در ایجاد تغییرات اجتماعی از منظر قرآن چیست؟
- عوامل اقتصادی در ایجاد تغییرات اجتماعی از منظر قرآن چیست؟
- شرایط تغییرات اجتماعی از منظر قرآن چیست؟
- کارگزاران تغییرات اجتماعی از منظر قرآن کدام‌است؟
- از منظر قرآن، گروه‌های اجتماعی و نهج‌ها چه نقشی دارند؟
- موانع تغییرات اجتماعی از منظر قرآن چیست؟
- قرآن اهداف تغییرات اجتماعی را چه می‌داند؟
- برای ایجاد و حفظ تغییرات اجتماعی مثبت در جامعه، قرآن چه راه‌کارهایی ارائه می‌کند؟
- پی‌آمدهای مثبت تغییر اجتماعی از منظر قرآن چیست؟
- پی‌آمدهای منفی تغییر اجتماعی از منظر قرآن چیست؟

هدف اصلی در این پژوهش، فهم و تبیین تغییرات اجتماعی براساس آیات قرآنی، ارائه دیدگاهی در این باب و سعی در اسلامی سازی علوم انسانی و تولید علم در چنین موضوعی است.

قرآن، تغییرات آینده را پیش بینی کرده، به اهداف، پی آمدها و راه کارهای آن نیز پرداخته است. این نوشتار به روش های تفسیر موضوعی (مانند روش اجتهادی) و روش کیفی در علوم اجتماعی با توجه به نوع مطالعه در متون و اسناد و تحلیل محتوا با تکیه بر اکتشاف، انجام گرفته است. ازجمله یافته ها این است که: سازوکار عوامل تغییرات اجتماعی از منظر قرآن در قالب موضوعی مستقل کانون توجه قرار گیرد؛ گرچه این کتاب برخی از آن ها را وارسی کرده است.

در پایان از مدیریت و هیئت اندران تولید مؤسسه بوستان کتاب که در آماده سازی و چاپ و نشر اثر تلاش نمودند، سپاس گزارم.

محمد یعقوب بشوی